

SAKSBEHANDLER
Maria Lytomt, Ingunn Holm

VÅR DATO
13.06.2024

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
23/01910-8

DERES REF.

DERES DATO

Oslo kommune - Plan- og bygningsetaten
Boks 364 Sentrum
0102 OSLO

Åkebergveien 11 - Nytt Oslo fengsel - Regulering - Oslo kommune - utvidet begrunnelse av innsigelse

Vi viser til oversendelse fra Byantikvaren i Oslo, datert 6.5.2024 hvor detaljregulering til offentlig ettersyn for nytt Oslo fengsel ble sendt Riksantikvaren for vurdering av innsigelse. Høringsfristen for Riksantikvaren er satt til 13.6.2024. Vi viser også til kort brev med innsigelse som ble sendt over 31.5.2024.

I dette brevet gir vi en mer fullstendig beskrivelse og utdypende begrunnelse for innsigelsen som ble reist 31.5.2024.

Arealet og flere av bygningene som i dag utgjør Oslo fengsel har en lang kulturhistorie som både bryggeri og fengsel. Som kulturmiljø har disse bygningene vesentlig, regional kulturmiljøinteresse både som tidligere bryggeri og fengsel. To av bygningene, smia og direktørboligen, har også nasjonal kulturminneverdi.

Riksantikvaren reiser innsigelse til reguleringsplan for Åkebergveien 11, planalternativ 1. Å rive all eldre bebyggelse innenfor planområdet med unntak av den fredete smia, vil være i klar konflikt med de nasjonale og vesentlige, regionale kulturminneinteressene som disse bygningene representerer.

Byantikvaren i Oslo har henvendt seg til Riksantikvaren og bedt direktoratet vurdere å ta over saken som kulturmiljømyndighet, i henhold til underretningsplikten innen kulturmiljøforvaltningen, jf. § 7 i *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven*.

Planforslaget

Saken gjelder oppføring av nytt Oslo fengsel og riving av store deler av eksisterende bebyggelse.

Planforslaget er lagt ut i tre alternativer. Statsbyggs alternativ 1 innebærer å rive eldre, eksisterende bebyggelse for Oslo fengsel for å oppføre et nytt fengselsanlegg. Et enkeltbygg på planområdet («Smia») er fredet etter kulturminneloven, og videreføres som i dag.

Byantikvaren fremmer to alternativer. Alternativ 2A legger til rette for tilnærmet full bevaring av eksisterende bebyggelse innenfor planområdet, og nye formål utover fengselsformålet. Alternativet bygger opp om at Botsfengselet, regulert til offentlig bygning (utenfor planområdet), kan tilrettelegges for og tas i bruk til fengsel. Alternativ 2B bygger på hovedgrepet i alternativ 1, men tilrettelegger for bevaring av en større del av det eksisterende kulturmiljøet innenfor planområdet. Innpassing av eksisterende bygninger i plan for nytt fengsel innebærer justert plassering av forlegningsbygning og særavdeling, endringer i perimetersikring langs deler av Åkebergveien og omdisponering av utearealer i forhold til alternativ 1.

Kulturmiljø

Arealet og flere av bygningene som i dag utgjør Oslo fengsel har en lang kulturhistorie. Store deler av bebyggelsen innenfor planområdet hører til det tidligere Christiania Actie Ølbryggeri etablert i 1872, og er oppført på Byantikvarens gule liste. Anlegget har høy kulturhistorisk verdi som et industrielt kulturminne fra slutten av 1800-tallet i hovedstaden.

Siden 1934 har bryggeribebyggelsen vært i bruk som fengsel, og det er knyttet viktig fengselshistorie til anlegget. Fengselet (avdeling B) blir i dag kalt Bayern, fordi bryggeriet hadde Bayerøl som sin spesialitet.

Bayern, dvs. de delene av Oslo fengsel som har vært bryggeri, har som kulturmiljø vesentlig, regional kulturmiljøinteresse både som tidligere bryggeri og fengsel. Bryggerihistorien knytter anlegget til Oslos rike industrihistorie, som en av Norges viktigste industribyer gjennom store deler av 1800- og 1900-tallet. Anleggets beliggenhet på Grønland er del av byutviklingshistorien i Oslo. Konverteringen av bryggeriet til fengsel på 1930-tallet er et interessant eksempel på transformasjon og gjenbruk.

Som en del av kulturmiljøet inngår to bygninger av nasjonal verdi som omfattes av landsverneplanen for justissektoren. Smia er fredet ved forskrift, og i tillegg inngår den

gamle direktørboligen til bryggeriet, senere sykehusfengsel, som er oppført i verneklasse 2, et såkalt "sektorinternt vern".

Smia tilhørte opprinnelig bryggeriet og ble oppført i 1870. Da bryggeriets bygninger ble tatt i bruk til fengselsformål i 1934, ble smia tatt i bruk som en del av fengselets arbeidsdrift. Smia er formålsbygget, oppført i tegl i en etasje, og har vært i kontinuerlig bruk som smie. Den er senere bygget til. Bygget er prioritert for vern i landsverneplan for justissektoren (verneklasse 1) og forskriftsfredet sammen med Botsfengselet. Formålet med fredningen av smia er å bevare en bygning med kulturhistorisk og arkitekturhistorisk verdi som forteller om arbeidsdrift ved fengselet

Direktørboligen ble omgjort til fengselssykehus, og er i dag kjent som "Stifinneren". Bygningen er vernet (verneklasse 2) i landsverneplanen. Bygningen, plassert midt i anlegget, er i tre etasjer, med loft og kjeller, oppført i murstein og tekktet med skifer. Sammen med det fredete Botsfengselet ("Botsen"), tilstøtende planområdet, formidler Oslo fengsel ("Bayern") i dag vesentlig industri-, fengsel- og byplanhistorie.

Byantikvarens vurdering

Byantikvaren mener at planforslaget kommer i konflikt med vesentlige, regionale kulturminneverdier da historien som anlegget formidler går tapt. Bevaring av smiebygningen, som eneste representant for det tidligere bryggeriet, vil ikke klare å formidle eller ivareta bryggeri- eller fengselshistorien i planområdet. Byantikvaren viser til den kulturminnefaglige rapporten som ligger ved Statsbyggs planforslag. Rapporten konkluderer med at kulturmiljøet har stor verdi, og at det gir alvorlig negativ konsekvens å rive bryggeribebyggelsen. Omfanget av riving har negative konsekvenser i et bærekraftperspektiv. Gjenbruk av eksisterende bygninger er i dag en viktig målsetting for å redusere klimautslipp, og oppnå politiske målsettinger om bærekraftig byutvikling.

Riksantikvarens vurdering

Bayern som kulturmiljø har meget høy verdi både som tidligere bryggeri og fengsel, og kulturmiljøet er av vesentlig, regional interesse. I tillegg inngår to bygninger av nasjonal verdi som del av kulturmiljøet. Sammen med det fredete Botsfengselet (Botsen) formidler Bayern i dag vesentlig fengsel- og byplanhistorie. Denne historien mener vi det er viktig å ta vare på, både sett fra et regionalt perspektiv, men også et nasjonalt perspektiv knyttet til utviklingen av Oslo fengsel i hovedstaden.

Riksantikvaren ser samtidig den store samfunnsinteressen som er knyttet til et velfungerende Oslo fengsel med gode forhold for både innsatte og ansatte.

Vi mener at disse to hensynene bør kunne være mulig å forene, med utgangspunkt i Byantikvarens planforslag 2B.

Vi støtter Plan- og bygningsetatens vurdering om at det vil være mulig å bevare deler av eksisterende bebyggelse med kulturminneverdier, knyttet til den tidligere bryggerihistorien. Vi ser samtidig betydningen av Kriminalomsorgens behov for funksjonell og sikker drift.

Flere av bygningene innenfor planområdet har begrenset synlighet fra byen. Det er særlig blokk A, blokk B og Direktørboligen som er synlige representanter for bryggerihistorien i bybildet i dag, og som har stort potensial for å være det videre. Blokk B er trukket fram både i konsekvensutredningen for kulturminner, i Byantikvarens alternativ 2b og i Plan- og bygningsetatens vurdering av planforslaget.

Statens ansvar

Staten som eier skal forvalte egne kulturminner og kulturmiljøer på en måte som ivaretar de kulturhistoriske kvalitetene. Staten som myndighetsutøver skal sikre at hensynet til kulturminner og kulturmiljøer blir tatt vare på i sektorpolitikken, både når det gjelder myndighetsutøvelsen og bruken av relevante virkemidler.

Landsverneplanarbeidet var en gjennomgang av statens eiendommer, og alle departementer gikk gjennom sin eiendomsportefølje i samråd med Riksantikvaren. Et utvalg ble fredet etter kulturminneloven, og enkelte eiendommer ble satt i verneklasse 2 som betyr at sektoren selv skal ta vare på bygningene i eget eie. Utvalget av bygningene som skulle gis vern forutsatte enighet.

I prosessen med utarbeidelse av landsverneplanen for justissektoren ble den gamle stallen/"snekker-verkstedet" nedprioritert for statlig vern, smia ble fredet og den tidligere direktørboligen/fengselssykehuset ble gitt et såkalt "sektorinternt vern" – verneklasse 2. Med dette forpliktet justissektoren seg til å bevare bygningen. Riksantikvaren forventer at Statsbygg som eier og forslagsstiller, ivaretar det statlige sektoransvaret, og sikrer videre vern av direktørboligen/fengselssykehuset, i tillegg til smia. De to representerer ulike deler av fengselshistorien i form av arbeidstiltak og helsetiltak.

Riksantikvaren reiser innsigelse

Bevaring av eksisterende verneverdige bygninger er viktig for visuell variasjon og opplevelseskvaliteter innenfor fengselsmurene. Dette gjelder også for den gamle stallen/"snekkerverkstedet". Denne bygningen ville i tillegg kunne bidra til å styrke konteksten for videre bevaring av den fredete smia. Stallen ble imidlertid i forbindelse med prosessen med landsverneplanen for justissektoren ikke vurdert som verneverdig. Funksjonen som arbeidstiltak i fengselet (snekkerverksted) ble sikret gjennom fredning av en annen bygning, smia. Stallen utgjorde en viktig støttefunksjon til bryggeriet og er en sentral del av bryggerihistorien. På grunnlag av behovet for forutsigbarhet knyttet til

vurderinger som ble gjort i forbindelse med landsverneplanen, tungtveiende samfunnshensyn og manglende synlighet utenfor planområdet, vil Riksantikvaren likevel ikke fremme innsigelse for bevaring av bygningen.

Riksantikvaren ønsker en dialog med Oslo kommune og forslagsstiller med utgangspunkt i Byantikvarens alternativ 2B. Riksantikvaren mener at det kan være mulig å få til et fungerende fengsel på grunnlag av dette planalternativet. Vi er åpne for å diskutere hvilke av bygningene som foreslås bevart i dette alternativet, som best vil kunne integreres i et moderne fengselsanlegg.

Riksantikvaren reiser innsigelse til planforslagets alternativ 1. Å rive all eldre bebyggelse bortsett fra den fredete smia fører til at det meste av kulturhistoriske spor innenfor planområdet fjernes. Dette er ikke i tråd med å ivareta de nasjonale interessene i området.

Vi vil for øvrig bemerke at det er positivt at det er gitt gode bestemmelser om høyder, avtrapping og utforming av den nye bebyggelsen i reguleringsplanen. Ettersom utbyggingen i vesentlig grad endrer området er det viktig at muren og bygninger med perimetersikring gis kvaliteter og uttrykk som ivaretar bymiljøet.

Konklusjon

Riksantikvaren reiser innsigelse til reguleringsplan for Åkebergveien 11, planalternativ 1. Å rive all eldre bebyggelse innenfor planområdet med unntak av den fredete smia, vil være i klar konflikt med de nasjonale og vesentlige, regionale kulturminneinteressene som disse bygningene representerer. Vi ser fram til en videre dialog i saken.

Hilsen

Jarle Jarleson Vaage
fung. avdelingsdirektør

Ingunn Holm
seniorrådgiver

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Kopi til: Byantikvaren - Oslo, Postboks 2094 Grünerløkka, 0505 OSLO